

Bir Hak mı?.. Ötanazi

Tedavisi olmayan umarsız bir hastalığa yakalanan kadının birkaç haftalık ömrü kalmıştı; ama kadın çektiği acılardan bir an önce kurtulmayı düşünüyordu. Çünkü artık dayanacak gücü kalmamıştı. Kadın, ölümünü çabuklaştıracak bir ilacın kendisine verilmesini istedi. Ötanaziye karşı çıkan doktoru, hakkında yasal bir işlem yapılmayacağı garantisini istedi. Bunun üzerine kadın, mahkemeye başvurarak doktoru hakkında dava açılması isteğinde bulundu. Doktor, kararı beklemeden, herhangi yasal bir güvence olmadan ilacı vermeyi kabul etti. Kadının yakınları, bu gelişmenin ülkelerinde ötanazinin yasallaşması yolunda atılan çok önemli bir adım olduğunu düşünüyorlar.

INSANLAR, farklı nedenleri olsa da, birbirlerinden hep bir şeyler isterler. Örneğin, arkadaşınız kendisi için, bir geceliğine gece nöbetini tutmanızı isteyebilir. Oğlunuz ya da kızınız, arkadaşıyla buluşacağını, bu nedenle köpeğini akşam turuna sizin çıkarmanızı isteyebilir. Doğaldır ki, anne ve baba olarak sizler de çocuklarınızdan isteklerde bulunursunuz.

Bunlar yaşam içinde, hepimizin her an karşılaşılabileceği durumlar. Tıpkı bir tüketici olarak üretenlerden kaliteli ürünler istememiz, ya da başımız sıkıştığında avukatımıza koşuşumuz gibi.

Yaşamın içinde her an karşılaşılabileceğimiz; ama beklemediğimiz durumlar da söz konusu olabilir. O durumlarla karşı karşıya kalındığında, istenmesi de, kabul edilmesi de çok zor bir istek gündeme gelebilir; elbette bazılarımız için.

Üzerinde duracağımız istek de hasta bir kişiyle doktoru ilgilendirir: Hastanın doktorundan kolay ya da rahat bir ölüm istemesi. Bu isteğin adını tıp dilinde ötanazi koymuşlar. Ötanazi tüm dünyada yıllardır tartışılıyor; özellikle de son otuz yıldır.

Acılar içinde kıvranan bir hastanın doktoruna "öldür beni" diye yalvarması ya da umudu kalmamış bu

hastanın tedaviyi kesmek istemesi durumunda, kendi haline bırakılıp ölümüne göz yumulması... Bu istek gerçekte, bir insanın kendi bedeni ve yaşamı üzerinde ne kadar özerk olabileceği sorusunu tartışma gündemine getiriyor: Ölümün kendiliğinden gerçekleşmesini beklemeden ölmeyi istemek, ya da hasta bilincini de kaybetmişse, yaşamının sona erdirilmesi konusunda kararı bir başkasının vermesi. Bu konuyla ilgili tüm tartışmalara karşın ötanazi genel anlamda yasadışı bir uygulama; ancak konuyu farklı yorumlayan ülkeler de var. Ama ne olursa olsun, isteyen de, isteği gerçekleştirecek olanın da en zorlandığı durum bu olsa gerek.

Bu istek öyle bir şey ki, yaşam öykünüzde her şey yolunda giderken geçirebileceğiniz, örneğin bir trafik kazasıyla her şey altüst olabilir.

Kaza sonunda beyniniz çalışır; ama vücudunuz artık sizin olmayabilir. Bu durum ne büyüdür ne de geçici bir şey. Siz artık ellerinizi, bacaklarınızı bırakın kullanmayı, kıpırdatamıyorsunuz.

Peki varoluşun anlamı nedir? Yalnızca nefes alıp vermek midir insanın yaşamda var olmasını anlamlı ve gerekli kılan şey?

"Bu kimin hayatı?" filmini izleyenler, bu örneği filmde de anımsayacaklar. Kaza geçiren bir heykeltraşın öyküsünü anlatan bu film, yaşamını sanat üzerine kuran bir adamın, salt biyolojik bir yaşam sürmek istemeyerek, ötanazi hakkı isteyişini konu ediyordu.

O halde yanıt aranması gereken soru şu: Kişi özgür iradesiyle ölmeyi isteme hakkına sahip midir, ya da sahip olmalı mı? Elbette bu sorunun yanıtını verebilmek için de, öncelikle ötanazi konusunda bilmemiz gereken kavramları incelememiz gerekiyor.

Neden Hayır, Neden Evet?

Ölme hakkı ya da ötanazi öteden beri çeşitli boyutlarda tartışılmış. Kimi grup yaşamın kutsallığı tezini öne sürerek ötanaziye kesinlikle

Kaliforniya'da yapılan bir anket, bu eyalettekilerin onda dokuzunun ötanaziden yana olduğunu ortaya çıkardı. Kaliforniya'da yaşayanlar, iyileşme ümidi olmayan hastaların, kendilerinin ve ailelerinin rızalarıyla bir doktor eşliğinde ötanazi yapılarak hayatlarına son verilmesinin doğal bir hak olduğunu savunuyorlar. ABD'de 45 eyalette ötanazi yapılıyor.

karşı çıkmış, hayır demiş. Hayır diyenler "kutsal" kavramını farklı farklı yorumlamışlar. Kimisi dinsel, kimisi de hukuksal boyutlarıyla konuyu yorumlamışlar. Dinsel bir bakışla yorumlayanlara göre, insan yaşamı diğer canlıların yaşamlarından üstündür; çünkü kutsaldır. Allah'ın buyruklarını değiştirmek, uymamak gibi bir durum söz konusu olamayacağından, ötanazi de kabul edilemez.

Yine aynı tezi hukuksal boyuttayla savunan grup, çıkış noktasını insan yaşamının dokunulmazlığından başlatmış. Bu gruba göre, dokunulmazlık elbette devlete ve ikinci kişilere karşı savunulacaktır. Ama ayrıca kişi, kendisini kendine karşı da savunmalıdır. Zaten laik bir ülkede, ülkenin hukuki düzenlemesi yaşamın dokunulmazlığından söz eder ve böyle bir hukuk düzenini korur. O halde ötanazi söz konusu olamaz.

Ötanaziye evet diyenler de, tıpkı hayır diyenlerde olduğu gibi, evet'i farklı yorumluyorlar. Yaşamın istenmeyen niteliği, yaşamı yaşamaya değmez hale getirebilir. Bu durumda yaşamla ölüm arasında bir seçim yapmak söz konusudur ki, insan bu seçimi yapabilme özgürlüğüne sahip olmalıdır.

Buraya kadar bir uzlaşma içinde olan evet'çileri birbirlerinden ayıran

yaklaşım şu noktada başlar: Bir grup, "kötü yaşamı uzatmamak gerekir" der. Diğer grupsa, bu konuda kişisel bir seçim yapılabileceğini söyler. Sonuçta yine birleşirler: Ötanazi, hukuka uygun olmalıdır.

Etkin ya da Edilgen; İstemli-İstemdışı

Ötanazi Yunanca bir sözcük. "Euthanatos" sözcüğünün başındaki *eu* kolay ya da iyi anlamına geliyor. *Thanatos* ise ölüm demek. Yani iyi ölüm. Ölümün iyisi biraz tuhaf geliyor; ama iyi ölüm de farklı farklı yaşanıyor. Bunlara adlar da verilmiş. Edilgen iyi ölüm ya da etkin iyi ölüm diye. Buna istemli ya da istemdışı ya da istemsiz iyi ölümler de deniliyor.

Bütün bu kavramlar ötanazi olaylarını ayırttırma yolları olarak tanımlanıyor. Örneğin, kişinin ölümüne izin mi verildi yoksa kişi öldürüldü mü? Eğer hasta tarafından izin verildiyse, edilgen ötanazi söz konusu. Ama hasta öldürüldüyse etkin ötanazi deniyor. İstemli ötanazi de aynı anlamı taşıyor. İstemli ötanazide hasta kendisi ölmeyi istiyor. Bunu da açıkça belli ediyor. İstemsizde, ölmeyi istemiyor ve bunu da açıkça belirtiyor. İstemdışı ötanazideyse kişinin ölmeyi isteyip istemediği bilin-

miyor. Özetlersek, edilgen ötanazide, hastanın bir süre daha yaşamasını sağlayacak tıbbi yardım ve tedavi, hastanın isteğiyle kesiliyor ve ölüm hızlandırılıyor. Etkin ötanazideyse, ani ölüme yol açacak bir ilaç, öldürücü dozda hastaya veriliyor ve ölüme neden olunuyor.

Dünyanın Ötanaziye Tavrı

Dünya ülkelerinin ötanazi konusuna bakışları, bazı ayrımlar olsa da şimdilik pek farklı değil. Ötanazi pek çok ülke tarafından suç kabul edilmekte. Ama suç kabul etmenin pek çok farklı yolu var. Suçun niteliği ve cezası ülkeden ülkeye değişiyor.

Türkiye, ötanazi ile ilgili herhangi bir özel hükmü ceza yasalarına koymamış. Ama pratikte ötanazi uygulayan kişinin yaptığı da kasten adam öldürme olarak kabul ediliyor. Ayrıca, Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi'nde de ötanazi uygulaması yasaklanmış. Bir de Sağlık Bakanlığı'nın Hasta Hakları Yönetmeliği var. Bu yönetmeliğe göre de ötanazi yasak. Yönetmelikte bu konu şöyle geçiyor: "Tıbbi gereklerden bahisle, veya her ne suretle olursa olsun, hayat hakkından vazgeçilemez. Kendi-

sinin veya bir başkasının talebi dahi olsa, kimsenin hayatına son verilemez."

Ülkemizdeki çoğu ceza hukukçularına göre de ötanazi suç olarak kalmalı. Bunu savunuyorlar, ama bir farkla savunuyorlar. Bu suç kasten adam öldürmeyle bir tutulmamalı. Böyle düşünenlerin yanı sıra bir de, hakimnin takdir yetkisinin genişletilerek, ya da bu konuyla ilgili ayrı bir suç tanımı yapılarak, ötanazi uygulayanlara daha hafif cezalar verilmesini savunanlar da vardır.

Ülkemizde konuyla ilgili kamuoyu araştırmaları da yapılmış. Örneğin, Ceza Hukuku, Kriminoloji ve İnsan Hakları Derneği'nin yaptığı bir kamuoyu araştırmasında katılımcılara "İyileşmez bir hastalığa yakalanan bir hastanın insan haysiyetine uygun bir şekilde ölmek istemesi (ötanazi istemesi) temel bir hak sayılmalı mıdır?" sorusu yöneltilmiş. Araştırma, Türkiye genelinde 8386 kişi arasında yapılmış ve yüz yüze görüşme yöntemi uygulanmış.

Araştırmanın sonucu şöyle: a) Evet insan yaşamak isteyip istemediğine kendisi karar verebilmelidir; yaşamak bir hak ise, sürünerek değil

insanca ölmek de bir haktır (%40,26). b) Hayır, ölmek istemek bir hak olamaz; belki tıp bilimi yeni bir buluş yapar ve iyileşmez hastalık iyileştirilebilir (%49,85). c) Fikrim yok (%9,89).

Araştırmanın sonucuyla ilgili yorumsa şöyle yapılmış: "Bu sonuçlar halkımızın ötanaziye sıcak bakmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Fikrim yok diyen kararsızların oranının yüksekliği ise dikkatte değer bir husustur."

Halkımız bu araştırma sonucuna göre ötanaziye sıcak bakmıyor. Peki hekimlerimiz bu konuda ne düşünüyor? Bu soruya da yanıt aranmış ve 300 hekim arasında

Doktorlar mesleklerini yaparken ne gibi suçlar işler? Ülkemizdeki yasalara göre, bu suçlar kasten adam öldürme, adam yaralama, ötanazi, tıbbi gereklilikler dışında müdahalede bulunma. Kevorkian ise ötanaziyi uyguluyor. Ülkemizdeki ötanazi uygulaması bizdeki gibi değil. Edilgen ötanazi suç sayılmıyor. Ama Kevorkian etkin ötanazi uyguluyor. Ancak kendisi işin içine pek girmiyor; makinelerini kullanıyor. Nasıl mı? Kevorkian'ın geliştirdiği makinelerle, damara sokulan iğne aracılığıyla hastaya zehir enjekte ediliyor. Hastanın kendisi enjeksiyon için bir düğmeye basıyor. Böylece doğrudan etkin ötanazi uygulanmıyor. Yalnızca onun makineyi kullanmasına yardımcı oluyor.

bir araştırma yapılmış. Mayıs 1992'de, III. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi'nde sunulan bu araştırmaya göre, hekimlerimizin %48'i istemli edilgen ötanaziye evet yanıtını vermişler. İstem dışı edilgen ötanaziye ise %37'si evet demiş. Hekimlerimizin %89'u, etkin ötanaziye hayır yanıtını vermişler.

Bir başka araştırma, Ankara'da 1007 hekim arasında yapılmış. "Yaşam kalitesini artıramadığımız bir hastayı canlı tutmak, ona acı çektirmektedir." biçimindeki, hem edilgen hem de etkin ötanaziyi içine alan bu maddeye hekimlerimiz %44,8 oranında katılmışlar. Hekimlerimizin önemli bir kısmı, bu

Hipokrat Andı ve Ötanazi

Eskiçağın en ünlü hekimlerinden biri o. Hatta tıbbın babası sayılıyor. Yaşamı hep ders vermekle geçmiş; yetiştirdiği öğrencileri de onun öğretilerini yaygınlaştırmışlar. Adı Hipokrat; İÖ 460 yıllarında doğmuş. Tıbbın babası olmasının yanı sıra, günümüze kadar gelen ve onun adıyla anılan bir de andı (yemini) var. Bu hekimler için kutsal bir ant.

En kutsal inançlarım önünde öğretmenlerim, meslektaşlarım ve burada bulunanların önünde, kendimi ve onları tanık tutarak, söz verip, and içerim ki: Bu yüce sanatı bana öğreten öğretmenlerimi annem ve babam gibi tanıyacağım. Elimde olan iyiliği onlardan ve çocuklarından esirgemeyeceğim. Meslektaşlarım kardeşlerim olacaktır. Hekimlik mesleği bilgilerimi yasal hakkı olmayanlara öğretip, onların yasadışı hekimlik etmelerine destek olmayacağım. Benden zehir isteyeneye onu vermeyeceğim gibi, kimseye ölümün yolunu göstermeyeceğim. Yasal gerekler dışında çocuk düşürmeyeceğim. Yetkili olmadığım müdahaleleri yapmayacağım. Onları ehline bırakacağım. Kimsenin bedenini ve kişiliğini kötüye kullan-

mayacağım. Hastalarım-la cinsel ilişkide bulunmayacağım. Nereye gidersem gireyim hastaya yardım için gireceğim. Kasıtlı bütün kötülüklerden kaçınacağım. Gerek mesleğimi uygularken, gerekse onun dışında görüp işittiklerimi bir sır gibi saklayacağım; hiç kimseye açmayacağım. Bütün ömrümü dürüst ve temiz bir insan olarak geçireceğim. Eğer bu andımı tutar ve verdiğim sözden dönmezsem bütün insanlar arasında şerefle anılayım; verdiğim sözden dönersem, bunun tersine uğrayayım.

Yukarıdaki alıntı tıp fakültelerinden mezun olan hekimlerin andı. Bu andın değişik aktarımları da var. Binlerce yıldır uygulanan metinlerin hepsi Hipokrat ilkelerini yansıtıyor. Ancak konuyla ilgili olarak bu metinde önemli olan, "Benden zehir isteyeneye onu vermeyeceğim gibi, kimseye ölümün yolunu göstermeyeceğim" cümlesi. Yani Hipokrat andında da ötanazi yasak. Ama et-

kin ötanazi yasak.

Ancak bu andla ilgili tartışmalar da var. Örneğin, antta bulunan etkin ötanazi yasağının, Eski Yunan tıp pratiğiyle, o dönemde yazılan yazılarla, uygulamalarla ve halkın görüşleriyle uyumadığı düşünülüyor. Anttaki yasağın Pitagorasçılarının, yaşamın kutsallığı anlayışını yansıttığı, o düşüncenin ölüme karşı tutumunun anlatımı olarak görülüyor. Yani bu andın Hipokrat tara-

findan mı, yoksa Pitagorasçı bir başka hekim tarafından mı yazıldığının belli olmadığı öne sürülüyor.

Bu düşüncede olanlar ya da bu düşüncede olanların bir kısmı, ant hakkında düşüncelerini değiştirmişler. Onlara göre, artık hasta hakları da, hekim hakları da belirginleşti ve bu durumda mesleğin kuralları yeniden değerlendirilmeli. Hekim karar verirken, hastanın yaşama ve ölüme bakışını, hastanın yaşamaktan ne anladığını öğrenmek isteyebilirdi. Dolayısıyla hastanın istekleri onun için önemli olmalı. Eğer hekimin tüm yardımlarına karşın hasta tedaviyi reddediyorsa, hekimin müdahale etmeme yükümlülüğü kaçınılmaz bir görevdir ve bu bir çelişki değildir.

araştırmada, yaşam desteklerinin çekilmesi anlamında pasif ötanaziye kabuledilebilir bulmuş; edilgen ve etkin ötanaziye ise yarıdan fazlası hayır demiştir.

Ötanazi diğer pek çok ülkede yasaklanmış. Örneğin, Fransa, Belçika, İtalya, Yugoslavya, bu ülkelerden birkaçı.

İngiltere'de ise ötanazinin yasallaşması yolunda önemli gelişmeler yaşanıyor. Ama yine de genelde hakim olan düşünce yaşamı uzatmak için her türlü olanağı kullanmadan yana; buna modern teknoloji de dahil.

Avustralya'nın Kuzey Bölgesi'nde çıkarılan bir yasayla önce ötanazi uygulamasına izin verilmiş; ama sonra bu yasa yürürlükten kaldırılmış.

İstisna dediğimiz durumlarsa, örneğin Amerika'daki bazı eyaletlerde yaşanıyor. Bu eyaletlerden biri Oregon. Bir gazete haberine göre, Oregon Anayasa Mahkemesi, 16 Ekim 1997'de aldığı bir kararla, alt mahkemenin itirazını reddedip, doktorların hastanın durumunun kötüye gitmesi halinde, kişinin isteği de söz konusuysa, ölüm hakkının kullanılabilceğini kabul etmiş. Yine, Amerika'da ilk olarak California eyaleti, 1976 yılında Doğal Ölüm Yasası'yla, hastanın, hastalığının belli aşamalarına girmesi halinde ölmek istediğini belgeleyen, önceden vermiş olduğu direktifi göz önüne alarak, edilgen ötanazi uygulamasını kabul etmiş. Bu kabulleniş yıllar içinde de yaygınlık kazanmış. Hatta hasta, kendisiyle ilgili tıbbi kararlar konusunda birini vekil bile bırakabiliyor. Bu vekil gerektiğinde hastanın yaşamıyla ilgili kararları da alabiliyor. Şikago'da 250'den fazla hekimin katıldığı bir ankette, hekimlere yöneltilen bir soru ve alınan yanıtlar çok ilginç. Soru şu: Hekimler, şu anda tedavisi olanaksız bir hastalığa tutulmuş yetişkinlere ötanazi uyguluyorlar mı? Yanıtlara göre uyguluyorlar. Çünkü soruyu yanıtlayanların % 61'i evet demiş. Kısaca, bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde edilgen ötanazi kabul görüyor. Ama etkin ötanazi yasal değil. Federal Yüksek Mahkeme, bu ikisi arasında fark olduğu hakkında kararları pek çok kez vermiş. Örneğin, bu kararlardan biri şöyle: Ya-

şam destekleyici tedaviyi kesen hekim, yalnızca hastanın isteklerini yerine getirmiştir. Ama ölümcül hastanın intiharına yardım eden hekim, öncelikle hastanın ölmesini amaçlamıştır.

Bu noktada hemen çoğumuzun adını bildiği bir Amerikalı hekime sözü getirelim. Çünkü istemli ötanazide kötüye kullanılabilecek ya da kötü sonuçlara yol açabilecek durumların söz konusu olabileceği hep belirtilir ve bu hekim de, bu sakıncanın tipik bir örneği. Adı John Kevorkian. O, ABD'de isteyen hastaların ölümlerine yardımcı oluyor. Kendi başına hasta ile görüşüyor ve birlikte ötanaziye karar veriyorlar. Ona

"Doktor Ölüm" ya da "intihar danışmanı" diyenler var. Emekli bir patoloji profesörü olan Kevorkian, yürüttüğü "ötanazi hakkı" kampanyalarıyla da adını duyurmuş. Hatta bu konuda kitaplar bile yazmış. 50'ye yakın hastanın ölümünde yol gösterici olan bu doktor ve onun gibileri, bilim adamlarınca tehlikeli ve yanlış yola sapmış kabul edilmekte. Çünkü hekimle hastası arasındaki ilişkide bir güç dengesizliği söz konusu olabilir. Bu durumda hekim hastasını objektif olarak aydınlatır. Ama ötanazi gibi hassas bir konuda hastaya sunulacak psikiyatrik yardımın yanı sıra, bir başka hekimin de kontrolü olmalıdır. Oysa Kevorkian ne bir psi-

kiyatristtir, ne de ikinci bir doktorla beraber çalışır. Ülkede etkin ötanazi yasak olmasına karşın, Kevorkian'ın icat ettiği intihar makineleriyle ölümcül hastalar yaşamlarını sona erdirmiş bulunuyorlar. Bu örnekte olduğu gibi daha birçok sakınca söz konusu.

Hollanda'da durum farklı. Bu ülkede etkin ötanazi de edilgen ötanazi de uygulanıyor. Ama biraz farkla. Etkin ötanaziyi uygulayan hekim, hastanın ölümünü bir ötanazi uygulaması olarak, özel bir bildirim prosedürüne uygun olarak savcılığa bildirmek zorunda. Edilgen ötanazi ise, bu ülkede doğal ölüm olarak kabul ediliyor ve kayda geçiyor. Hollanda'da ötanazi isteyen hastaların büyük bir çoğunluğu, bunu manevi acı çekme, onurlarını kaybetme durumunda kaldıkları için istediklerini belirtmişler. Fiziksel acı nedeniyle ötanazi isteyenlerse oldukça azmış. Bir de, ister evde, ister hastahane de uygulansın, ötanazi yapılan hastadan ücret alınmıyor!

O Halde...

Etkin ya da edilgen ayrımı yaparak, sonucu farklı olmayan bir gerçeği farklıymış gibi göstermek ne derece doğru? Ya da, yaşam dinsel ve toplumsal bir değer mi, yoksa kişinin özerk biçimde karar vermesi gereken bir konu mu?

Ülkemizde bu tartışmaların geçmişi çok yeni. Yaşam söz konusu olduğunda ölümle sonuçlanacak bir karara nasıl bakılmalı? Çok zor bir soru. Etik açıdan bakıldığında daha da zor yanıt vermek. Üstelik istismara da açık. Ama bir gerçek var: Ülkemizde ötanazi yasak. Etkiniyle, edilgeniyle! Siz en iyisi bu tartışmaların hangi yanında olacağınıza karar vermeden önce, kişisel seçiminizde sizi aydınlatacak kaynaklara başvurun. Örneğin Sibel Inceoglu'nun kitabı "Ölme Hakkı" bu kaynaklardan biri. Sonra ya yaşamı kutsal sayın, ya da kaliteli yaşamı savunun. Size kalmış.

Gülgün Akbaba

Kaynaklar
Inceoglu S. *Ölme Hakkı*, Ayrintı Yayınları, İstanbul, 1999.
Nuttall J. *Ahlak Üzerine Tartışmalar*, Ayrintı Yayınları, Ocak 1997, İstanbul
<http://www.thetribunenews.com/stories/0399/kevorkian27.htm>
<http://www.deu.edu.tr/Duyuru/insan/9.htm>
<http://www.hipokrat.org/hnet/menu/tip/tpdal/deontoloji/hekand2.html>
http://www.superonline.com/nethaber/19980727/articles/yasam_09.html